कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथाविधा मा प्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययन

शोधार्थी

तमन्जा निरौला

त्रि.वि. दर्ता नं. : ६-१-२-५४६-२००४

परीक्षाक्रमाङ्कः २१४०२६६

क्याम्पस रोल नं.: १८१

शैक्षिकवर्ष वि.स. २०६६/०६७,(सन् २०१०/०११)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपालीभाषा

शिक्षा विभाग स्नात्तकोत्तर तह (एम.एड.)

द्वितीय वर्षको नेपा.शि. (५९८) को

प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

नेपाली शिक्षा विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

इन्द्रपुर, मोरङ

शोधनिर्देशकको सिफारिस

कक्षा १०को नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथाविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनशीर्षकको शोधकार्य **तमन्जानिरौला**ले मेरोनिर्देशनमा सम्पन्नगर्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोध कार्यबाट म सन्तुष्ट रहेको छु । यसको मूल्याङ्कनकालागिविभाग समक्ष यो शोध प्रतिवेदन प्रस्तुतगर्दछु ।

मिति: २०७०/०९/०८

....

शोधनिर्देशक

गेहेन्द्र खनाल

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस

इन्द्रपुर-४, मोरङ

कृतज्ञताज्ञापन

कक्षा १०को नेपाली भाषापाठ्यपुस्तकको कथाविधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययनर्शीषकको प्रस्तुतशोधकार्य त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह नेपालीभाषाशिक्षाविभागअन्तर्गत दोस्रो बर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको छ । यस शोधकार्यको सिलसिलामामलाई विशिष्ट सहयोग गर्नुहुने विभिन्नविद्वान, सहपाठी मित्रहरूप्रति म कृतज्ञ छु ।

उपर्युक्तशीर्षकको शोधप्रस्ताव स्वीकृत गरी शोधकालागिअवसर प्रदानगर्ने नेपालीभाषाशिक्षाविभाग र यस शोधकार्यको र्शीषक छनोटदेखीकलेवर तयार पार्दासम्मअनवरत रूपमाआफ्नो अमूल्य समय प्रदान गरेर समूचितनिर्देशनएवं उत्साहबर्धक प्रेरणा प्रदानगर्नु हुने शोधनिर्देशकश्रद्धेय गुरु गेहेन्द्र खनालप्रति सर्वप्रथमहार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी प्रस्तुतशोधपत्रलाई प्रशासन र विभागीय स्वीकृतिप्रदान गरी सम्पन्नगर्न अनुमतिदिने विभागीयप्रमुखश्री अमृतप्रसादआचार्यप्रतिहार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुतशोधपत्रतयार पार्ने क्रममाथप सहयोग गर्नुहुने शिक्षकवर्ग श्री मेघनारायण श्रेष्ठ, प्रेमप्रसाद भट्टराई, दिपकन्यौपाने लगायतका सम्पूर्ण गुरुहरूप्रतिहार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

मेरो जीवनको हरेक क्षेत्रमा अविच्छिन्न सफलताको आशीर्वचनदिदै उच्चशिक्षाको विशिष्ट स्तरमा पुऱ्याउने मेरा पूजनीयपितासितारामनिरौलामातापवित्रानिरौलाप्रतिविशेष आभार प्रकट गर्दछु । त्यसैगरी मेरो उच्चशिक्षा र सफलताकालागि सधैं हौसलाप्रदानगर्नुहुने श्री मनोज रेग्मीप्रतिहार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । मेरो अध्ययनमाथप सफलताप्राप्तगर्न सदासर्वदा प्रेरणा दिइरहने दिदीअचलानिरौला, बालिकापौड्याल, तुमलानिरौला, दाजु खड्गकुमार बस्नेत,भाइ हेमन्तनिरौला र मित्र सुनितादाहालप्रतिहार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुतशोधपत्रतयार गर्न प्रत्यक्षतथा परोक्ष रूपमा सहयोग गर्नुहुने आत्मिय साथीहरूमनिता विष्ट, कविताथापा, रञ्जनादाहाल, अनिल राईलाई विशेष सम्झन चाहन्छु । अन्त्यमा यस शोधकार्यलाई विभिन्नकिसिमले सहयोग गर्ने र कम्प्युटरमा सहगयोग गर्ने एकराज बुढाथोकीलाई म विशेष धन्यवाददिन चाहन्छु ।

मिति: २०७०/०९/०५

शोधार्थी

तमन्जानिरौला

शोधसार

कक्षादशको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथाविधामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको अध्ययनशीर्षकमागरिएको प्रस्तुतशोधकार्य पाँचअध्ययनमा पूरा गरिएको छ । अध्यायएकमाअध्ययनको परिचयदिइएको छ । यस अन्तर्गत अध्ययनको पृष्ठभूमि समावेश गरिएको छ । त्यस्तै शोधका समस्याका रूपमाकक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएकाकथाविधामा के-कस्ताशब्दहरू रहेका छन् ?उक्त पाठभित्र समावेश शब्दको स्रोत के-के ? पाठभित्र प्रयोग गरिएकाशब्दहरूको पदवर्ग, बनोट प्रक्रिया कस्तो छ ? पाठभित्र समावेश शब्दभण्डारमाआवृत्तिव्यवस्था के-कस्तो छ ? शब्दभण्डारमा के कस्ता समस्याहरू रहेका छन् ?भन्ने विषयलाई उठान गरिएको छ । कक्षादशको नेपाली पाठ्यपुस्तकभित्रकथाविधामा रहेका शब्दभण्डारको पहिचानगर्नु, पाठभित्र समावेश शब्दहरूको स्रोत पत्तालगाउनु, पाठभित्र प्रयोग गरिएकाशब्दहरूको पदवर्ग, बनोट प्रक्रियापत्तालगाउनु । उक्तशब्दहरूको गणना गरी आवृत्तिनिर्धारण गर्नु, यस शोधकार्यको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । पाठ्पुस्तक लेखनलाई उद्देश्यमूलकबनाउनविषयवस्तु अनुसारको शब्दचयनगर्न शिक्षण विधिलाई प्रभावकारी बनाउनविद्यार्थीहरूमा रहेको शब्दभण्डार क्षमतालाई बुझेर शिक्षण कार्यकलापगर्न गराउनमद्दतपुग्ने भएकाले प्रस्तुतअध्ययनको विशिष्ट उपदेयता रहेको पुष्टि हुन्छ । यस अध्ययनलाई कक्षादशको कथाविधामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, पदवर्ग, बनोट र आवृत्तिव्यवस्थाको अध्ययनमा सीमितगरिएको छ ।

प्रस्तुतशोधकार्यको दोस्रो अध्ययमापूर्व कार्यको समीक्षा प्रस्तुतगरिएको छ । यस कार्यले शब्दभण्डारको अध्ययन सम्बन्धीभएकाकार्यहरूको जानकारी दिइएको छ । पूर्वकार्यको समीक्षाको व्याख्याविश्लेषणबाट प्राप्तनिष्कर्षले शब्दभण्डार सम्बन्धीविद्यार्थीहरूको कमीकमजोरी पत्तालगाई निराकरण गर्न मद्दत पुऱ्याउन सक्ने अपेक्षा राखिएको छ । त्यसैगरी सैद्धान्तिक अवधारणा अन्तर्गत शब्दको वर्गीकरण स्रोतकाआधारमाशब्दवर्गीकरण, पदकाआधारमा र शब्दकाआवृत्तिक्रमको उल्लेख गरिएको छ । यस अध्ययनमा गुणात्मक ढाँचाको पुस्ताकालयीयविधिको प्रयोग गरिएको छ । यस शोधकार्यकालागि स्रोतकाआधारमा, पदवर्गको आधारमा र आवृत्तिको आधारमा शब्दभण्डारको अध्ययन छनोट गरिएको छ । यस शोधकार्यमाआवश्यकतथ्याङ्ककालागितथ्याङ्क सामग्रीका रूपमाप्राथमिक सामग्री र सहायक सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ । प्राथमिक सामग्रीमाकक्षा १०को नेपाली पाठ्यपुस्तक र मा.वि. तहको पाठ्यक्रमलाई प्राथमिक सामग्रीको रूपमालिइएको छ । सहायक सामग्रीमाविभिन्नशब्दकोश, विभिन्न शब्दभण्डार सम्बन्धीशोधपत्र र अन्यव्यक्तिहरूका सल्लाह

सुझावलिइएको छ । प्राप्त सामग्रीकाआधारमाकक्षादशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमाकथाविधाअन्तर्गत कर्तव्य, दोषीचस्मा र न्यायको पक्षकथाहरू रहेका छन् । तीकथाविधामाप्रयुक्तशब्दहरूको पाठगत सङ्कलन, कर्तव्य कथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान, दोषीचस्माकथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान, न्यायको पक्षकथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान, गरिएको छ । यीआधारहरूलाई हेर्दा कक्षादशमातत्समशब्दहरूको ज्ञान दिनहिसावले पौराणीक कथाउपयुक्त नै देखिन्छ भने लोक जीवनमाउपयुक्तहुने शब्दहरूको ज्ञान दिनकालागिकक्षादशमापनिलोक कथा समावेश गर्नुपर्ने, समग्रमाकथाहरू मध्यमखालको रहेको, ठाउँ-ठाउँमा क्लिष्ट शब्दको प्रयोग जुनमाध्यमिकतहकालागिअनुपयुक्त, अ,स, व वर्णबाट प्रारम्भ भएकाशब्दहरूको बढी प्रयोग, न्यायको पक्षकथामातद्भवशब्दको प्रयोग बढी रहेको निष्कर्ष रहेको पाइएको छ ।

विषय-सूची

विषयशीर्षक **पृष्ठ सं.**

अध्यायएकः
परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याकथन २

१.३ अध्ययनको औचित्य ३

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ३

१.५ अध्यनयको महत्त्व ४

१.६अध्ययनको सीमा ४

अध्यायदुईः

पूर्वकार्यको समीक्षातथा सैद्धान्तिक अवधारणाको स्वरूप

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा ६

२.२ सैद्धान्तिकअवधारणा ११

२.२.१ शब्दवर्गीकरणका आधार १४

२.२.२स्रोतकाआधारमाशब्दवर्गीकरण १६

२.२.३पदवर्ग (कार्यकाआधारमाशब्दको वर्गीकरण) १९

२.२.४ शब्दको आवृत्तिक्रम ३५

अध्यायतीनः

अध्ययनको विधितथाप्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा ३७

३.२ नमूना छनोट ३७

३.३ तथ्याङ्क संकलनका सामग्रीहरू ३७

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनविधि ३८

३.५ तथ्याङ्कको व्याख्यातथाविश्लेषणप्रक्रिया ३८

अध्यायचारः

छलफलतथा परिणाम

४.१ अध्ययनको परिणाम ३९

४.२ कक्षादशको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथाविद्यामाप्रयुक्त शब्दभण्डारको पाठगत सङ्कलन र अध्ययन ४१

४.२.१ कर्तव्य कथामाप्रयुक्तशब्दहरू ४१

४.२.२ दोषी चस्मा कथामाप्रयुक्तशब्दहरू ४३

४.२.३ न्यायको पक्षको कथामाप्रयुक्तशब्दहरू ४५

४.२.४ कर्तव्य कथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत,बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान ४६

४.२.५ दोषी चस्मा कथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान ५४

४.२.६ न्यायको पक्षकथामाप्रयुक्तशब्दहरूको स्रोत, बनोट, पदवर्ग र आवृत्तिको पहिचान ५९

अध्यायपाँच :

निष्कर्ष, सारांश र प्रयोग

५.१निष्कर्ष ६४

५.२ सारांश ६५

५.३ प्रयोग ६५

सन्दर्भसूची